

Александар Шољевић*

Репресивне мере власти против Српске Православне Цркве у Босни и Херцеговини

135

Апстракт. Отворени прогон цркава и верских заједница у НР БиХ у првим послератним годинама, био је последица идеолошког уверења да религија у социјалистичкој држави мора нестати. Републичке власти предузимале су различите административне мере против црквеног живота: ометање и забране богослужења, хапшења свештеника, рушење храмова, застрашивање и затварање верника, забране верских манифестација и онемогућавање прикупљања добровољних прилога. Много православних свештеника осуђено је под оптужбом да су злоупотребљавали веру у политичке сврхе. Између 1945. и 1953. године, сваки четврти свештеник био је судски гоњен. Епископ Варнава (Настих), осуђен је на 11 година затворске казне, а митрополит Нектарије (Круљ) и епископ Василије (Костић) су протерани из својих епархија. Српска Православна Црква је оптуживана да никада није прихватила социјалистичко друштвено уређење, а ометање црквеног живота било је најизраженије у Бањалучкој епархији. После доношења Закона о правном положају верских заједница ФНРЈ, 1953. године, репресија над црквама и верским заједницама је смањена, а већина заточених духовних лица најбројнијих конфесија, ослобођена су у другој половини педесетих година.

Кључне ријечи. Прогон Цркве, административне мере против верских слобода, злоупотреба вере у политичке сврхе, Републичка комисија за вјерска питања НР БиХ, епископ Варнава, митрополит Нектарије, епископ Василије, Савез удружења православног свештенства ФНРЈ, Закон о правном положају верских заједница ФНРЈ.

*aleksschol@hotmail.com

Отворени прогони цркава и верских заједница у Босни и Херцеговини, у првим послератним годинама, били су резултат уверења да религија у социјалистичком друштву мора нестати. Републичке власти предузимале су различите мере против црквеног живота, као: ометање богослужења, хапшење и протеривање свештеника, рушење храмова, застрашивање и антирелигиозну пропаганду у јавним медијима, претње ученицима, који су желели да похађају верску наставу. Према званичним подацима, у 1945. години, на територији Босне и Херцеговине, ухапшена су укупно 52 свештена лица, од тога: 29 римокатоличких, 11 православних и 12 исламских. У следећој години, тај број је износио 46: 26 римокатолика, 9 православних, 10 исламских и 1 припадник секте. У 1947. години, ухапшена су 53 духовна лица: 19 римокатолика, 7 православних, 23 из исламске заједнице и 4 припадника секте. У следећој години, укупан број ухапшених и осуђених износио је 34 лица: 17 римокатолика, 5 православних, 11 мухамеданаца и 1 припадник секте. У 1949. години, ухапшено је и осуђено 55 верских лица: 32 римокатолика, 4 православна, 18 мухамеданаца и 1 припадник секте. Свети архијерејски синод молио је државне власти да амнестирају све осуђене свештенике, што су оне одбиле; у документу Државне комисије за верска питања у Београду, истакнуто је да сваки поједини

свештеник може, у складу са Законом о давању амнестије и помиловања, да Президијуму Народне скупштине НР Југославије, поднесе молбу за помиловање.¹

Од 1950. године, број осуђених свештених лица приметно се смањује, нарочито у другој половини педесетих година; тако, 1955. године, није било хапшења. Следеће, 1956. године, ухапшена су 4 римокатоличка свећеника и 2 православна свештеника; године 1957. ухапшено је 5 римокатоличких свећеника, 3 православна свештеника и 1 лице из Исламске вјерске заједнице. Те године, на издржавању затворске казне било је 10 православних свештеника, а административно је кажњено око 300 верских лица.² Године 1958. ухапшено је 6 свећеника, 4 свештеника и једно лице из Исламске вјерске заједнице; годину дана касније, ухапшени су само римокатолички свећеници – укупно петорица.

Према подацима Републичке комисије за вјерска питања, у периоду од 1945. до 1959. године, ухапшено је и осуђено: 174 римокатоличка свећеника, 57 православних свештеника и 112 службеника Исламске вјерске заједнице, што укупно износи 343 лица.³ Суђења свештеницима често су били примери „монтираних процеса“, који су били вођени експресно брзо са малим бројем сведока, без помоћи адвоката, често у присуству публике, спремне да линчује оптужене; казне, укључујући и смртне,

доношене су „у име народа“. Књижевник Борислав Пекић назвао је овакву праксу „егзибицијама правног кривосуђа“. Само током 1950. године, у Југославији је било изречено 91.024 кривичних пресуда, а више од 300 000 грађана прекршајно је кажњено. Према службеним подацима, у првим послератним годинама, у Босни и Херцеговини је било чак 51% неоправдано покренутих поступака против грађана, укључујући и свештена лица, што је био највећи проценат у Југославији.⁴ Према недавно објављеним подацима, у Босни и Херцеговини је проценат судија без правног образовања износио 74%, а међу њима је било 65 судија са завршеном основном школом.⁵ На Четвртог пленуму Централног комитета Комунистичке партије Југославије, у јуну 1951. године, Александар Ранковић поднео је реферат, у коме је осудио неоправдано покретање кривичних поступака, самовољне поступке органа безбедности (нарочито УДБ-е) и прекршаје у примени административних казни.⁶ Између 1955. и 1957. године, у Босни и Херцеговини је прекршајно кажњено 386 свештеника свих конфесија, често због организовања верске наставе.⁷ Било је и других облика притисака на свештенослужитеље: шиповски парох Никодим Плавшић, обавестио је црквене власти, да су му локални органи власти, као ревностном свештенику, нудили да напусти парохијски рад и уђе

у државну службу.⁸

Први осуђени владика Српске Православне Цркве после рата, био је викарни епископ хвостански Варнава (Настих), администратор Дабробосанске митрополије. Он је ухапшен у децембру 1947. године, са оптужбом, да је „империјалистички агент, и сарадник усташа“, који је ширио непријатељску пропаганду, са циљем слабења војне и економске моћи Југославије. Судски процес је трајао два дана, а сведоци су истакли, да је епископ Варнава напао народно-ослободилачку борбу и Југословенску народну армију, да је на беседама у Београду (на хиротонији) и у Сарајеву, истицао да у Југославији нема слободе вере и богослужења, а на проповеди у сарајевској Саборној цркви напао петогодишњи план и изједначио комунистичку омладину са хитлеровском, јер су обе без моралне културе. На беседи изговореној 21. септембра 1947. године, приликом прве архијерејске службе у Сарајеву, епископ Варнава коментарисао је акцију електрификације Југославије, истичући да је много важније „електрифицирати себе, тј. осветлити себе и просветлити светлошћу Христовог Јеванђеља и обући себе у силу Христове Истине“. Епископ Варнава позвао је вернике да „из својих душа протерају таму неверја и атеизма“ и да „силом Христовог електрицитета оснаже свој ум и свој разум и свој ум и

¹ Државна комисија за верска питања Светом архијерејском синоду, 4. јануар 1949. године, АЈ, СКВП, К-1.

² Извештај Савезне комисије за верска питања за 1957. годину, АЈ, СКВП, К-23.

³ Извештај о суђеним и хапшеним свећеницима, Републичка комисија за вјерска питања бр. 48/65 од 5. фебруара 1965. година, АБиХ, КВП, К. 1965, Ш-3.

⁴ Бранко Петрановић, Историја Југославије 1918 – 1988 3, Београд 1988, стр. 283, 284.

⁵ Перо Симић, Тито: феномен 20. века, Београд, 2011. год., стр. 234.

⁶ Четврти пленум ЦК КПЈ, 3. и 4. јуни 1951. године, Београд, 1991, стр. 13-14.

⁷ Дјелатност клера у БиХ током 1957. године, Републичка комисија за вјерска питања, АБиХ, КВП, К. број 5 81/57.

⁸ Православни епископ Епархије бањалучке Василије Светом архијерејском синоду, Бр.22, 14. март 1951. године, АСАС, Ф-Предмет: Изгреди против вере и цркве од 1949 до 1951. године.

карактер“.⁹ Занимљиво је напоменути како је против епископа Варнаве сведочио и сарајевски свештеник Јанко Брежанчић, који је изјавио да је у говорима оптуженог епископа било много незгодних компарација које не би смеле бити изречене, као и да је Варнава клеветао Југословенску народну армију.¹⁰ Епископ Варнава, такође је оптужен да је најављивао скори сукоб између Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза, у коме ће бити срушен комунистички режим у Федеративној Народној Републици Југославији, да је у контактима са иностраним дипломатама давао злонамерна обавештења о стању у Југославији, и да је тврдио да босанскохерцеговачке власти фаворизују Муслимане и Хрвате. Најапсурдније оптужбе односиле су се на тобожњу Варнавину повезаност са усташком влашћу од које је, наводно, у рату добијао велике новчане суме (напомињемо, да је Варнава лично „поглавнику“ Павелићу одбио да прихвати понуђено место митрополита сарајевског у тзв. „Хрватској православној цркви“)¹¹ и да је, у послератним годинама, са вођом крижара свећеником Иваном Чондрићем, саставио заједнички план о обарању државних власти. Очекујући долазак западних војних снага у

Југославију, тврдила је оптужба, епископ Варнава је подучавао своје пријатеље енглеском језику, како би били спремни за долазак странаца, па је чак и спремио говор, који је намеравао да одржи пред, како је у оптужници наведено „империјалистичким окупаторима и њиховим слугама“.¹² Епископ Варнава је на суђењу отворено признао да не верује у снагу Југословенске Народне Армије и да сумња у успех петогодишњег плана; такође је изразио своје неслагање са одвајањем Цркве од државе и са сарадњом Српске Православне Цркве са комунистичким властима.¹³ Епископ Варнава био је осуђен 2. марта 1948. године, на казну од 11 година затвора са принудним радом, са 3 године губитка грађанских права.¹⁴ У политичким круговима, говорило се да је, после утамничења загребачког надбискупа Алојзија Степинца, било потребно осудити једног православног епископа. За разлику од Степинца, епископ Варнава није био стављен у кућни притвор; тамовао је, у најтежим условима, у казнионицама у Стоцу, Зеници и Сремској Митровици. За његово ослобађање заузели су се Англиканска црква и Амбасада Сједињених Америчких Држава у Београду; на условну слободу пуштен је 1951. године, као инвалид прве категорије, што је била последица

саобраћајне несреће коју је доживео приликом премештања из зеничке казнионице у митровачки затвор. После тога, епископ Варнава боравио је у манастирима: Ваведње у Београду, Гомионици, Крушедолу и Беочину.¹⁵ У време боравка у манастирима Крушедолу и Беочину (1959-1964), епископ Варнава био је редовно праћен, а више пута су га посетили удбаши, који су га убеђивали да потпише „изјаву о слагању и лојалности са званичном политиком“, што је епископ одбио.¹⁶ На Црквено-народном сабору, одржаном у септембру 1956. године у манастиру Либертивил, донесена је одлука да се захтева долазак епископа Варнаве на лечење и опоравак у Сједињеним Америчким Државама, али су југословенске власти то онемогућиле.¹⁷ Девет година после изласка из затвора, 1961. године, епископ Варнава тражио је, уочи заседања Сабора у Београду, да се реактивира, у чему су га подржали већина епископа. Овој иницијативи оштро се супротставио председник Савезне комисије за верска питања Добривоје Боби Радосављевић, ставивши забрану.¹⁸ Због непоштовања његовог инвалидског статуса, приликом увоза аутомобила, који су му послали пријатељи из Америке, када није био ослобођен плаћања царине, епископ

Варнава се врло оштрим писмима обратио председнику Републике Јосипу Брозуну Титу и Савезном извршном већу. У другом писму, написао је: „Одржао сам свега три до четири беседе и за њих добио једанаест година тешке робије с принудним радом. Да сам те исте беседе одржао у 1963. или 64. години, уместо у 1947. години, ником живом у СФРЈ не би пало на памет да ме за то шаље на робију. Јер шта су биле те беседе? Примена Јеванђеља на 1947. годину. Примена са свим компонентама позитивности у себи, са компонентом родољубља, па и онога у категорији послератне економске обнове. У том смислу, моја беседа О Христовом плану била је, шта више, апотеоза првог петогодишњег плана СФРЈ, употпуњена, логично, вечним Христовим вредностима. Па ипак, ја сам отеран на тешку робију“.¹⁹ Умировљени епископ Варнава умро је 1964. године; лекарска комисија утврдила је, на захтев његовог стрица, да је смрт наступила услед инфаркта.²⁰ Одлуком Светог архијерејског сабора Српске Православне Цркве, 2004. године, име викарног епископа хвостанског и исповедника Варнаве (Настиха), унето је у Диптих Светих.²¹ У послератним годинама, у Босни и Херцеговини, ухапшено је много православних свештеника под

⁹ Радосно пењање на Голготу: каменчићи за мозаик животописа свештеноисповедника Епископа Варнаве Хвостанског и Беочинског: 1914-1964: житије, списи, писма, сведочења, служба (сabraо и приредио: Павле Кондић), Цетиње-Београд, 2009, стр. 38.

¹⁰ Наведено дело, стр. 103.

¹¹ Наведено дело, стр. 76-83.

¹² Издајник и ратни хушкач Војислав- Варнава Настих осуђен на 11 година лишења слободе, Ослобођење, 2. март 1948. године стр.2.

¹³ Драгољуб Р. Живојиновић, Српска православна црква и нова власт, стр. 107.

¹⁴ О овоме видети: Радосно пењање на Голготу: каменчићи за мозаик животописа свештеноисповедника Епископа Варнаве Хвостанског и Беочинског: 1914-1964, стр. 99-110.

¹⁵ Радосно пењање на Голготу: каменчићи за мозаик животописа свештеноисповедника Епископа Варнаве Хвостанског и Беочинског: 1914-1964, стр. 19-21.

¹⁶ Наведено дело, стр. 21.

¹⁷ Наведено дело, стр. 468.

¹⁸ Записник са Седнице Савезне комисије за верска питања одржане 17. октобра 1960. године, АБиХ, КВП, К. 9.

¹⁹ Радосно пењање на Голготу: каменчићи за мозаик животописа свештеноисповедника Епископа Варнаве Хвостанског и Беочинског: 1914-1964, стр. 479-480.

²⁰ Билтен Савезне комисије за верска питања број 3, новембар 1964. године, АБиХ, КВП, К. 26.

²¹ Радосно пењање на Голготу: каменчићи за мозаик животописа свештеноисповедника Епископа Варнаве Хвостанског и Беочинског: 1914-1964, стр. 645.

различитим оптужбама; свештеник Никола Сињкевић из Бањалучке епархије ухапшен је, 1952. године, због вршења свештенорадњи у домовима својих парохијана; локални органи власти су инсценирали његов сукоб са сарадником УДБ-е.²² Исте године, из Рудог је протеран свештеник Владимир Лазаревић, због непријатељске пропаганде, из Борика протеран је јереј Драгомир Петровић, са објашњењем да је крив за лоше међунационалне односе,²³ а из Гацка је, одлуком Народног одбора, протеран свештеник Антоније Јакшић.²⁴ Тада је ухапшен јеромонах Сава (Дражилов), привремени парох у Кожухама и Копривни (Добојски срез), због вођења црквеног хора и сакупљања прилога за издржавање ученика у богословијама. Слободе су лишена и свештена лица из Бањалучке епархије: јереји Симо Канотар, парох омарски и Данило Ђућун, парох кокорски, као и настојатељ манастира Гомионице, протосинђел Василије (Стриљчек).²⁵ У августу 1953. године, протеран је Андрија Раичевић, парох у Мајкић Јапри у Бањалучкој епархији,

на основу одлуке Основне организације Социјалистичког савеза радног народа у поменутом селу, са оптужбом да „није ишао у корак са социјалистичким уређењем“.²⁶ У истој Епархији, уочи Преображења 1953. године, нападнуто је братство манастира Моштанице; групу нападача предводио је секретар Среске организације Савеза комуниста, Осман Зубовић.²⁷

Саборна црква у Сарајеву била је каменована на Велику суботу, 1949. године; епископ Нектарије, администратор Дабробосанске епархије, известио је да је напад дошао из правца суседне зграде, у којој је држан курс за учитеље, напомињући да ученици често упућују недолучне речи.²⁸ Православни храм у Завидовићима, био је тешко оштећен у децембру 1950. године, када су непозната лица разбила прозоре на цркви.²⁹ У Дервенти је, 1953. године, био јавно истакнут проглас следећег садржаја: „Грађани, у суботу 29. августа у 10 сати прије подне одржаће се протесни збор на пијаци. Сваки добар члан социјалистичког савеза треба да присуствује овом збору ГОССРНЈ у

Дервенти. Доле реакција у мантијама. Батине и затвори су за непријатеље социјализма. Нема демократије за оне које крше социјалистичке друштвене законе“.³⁰

Из Извештаја епископа захумско-херцеговачког Лонгина (Томића), насталог 1955. године, сазнајемо да је у августу претходне године у конаку манастира Тврдоша, заклан игуман Сава (Лисјук), а да је у марту 1954. године, премлаћен игуман манастира Добрићева Антоније (Срећковић). Спроведене истраге нису донеле никакав резултат.³¹ Управитељ манастира Моштанице, јеромонах Дамаскин (Вечански) био је у октобру 1949. године нападнут, доживевши фрактуру лобање.³² Други пут је, заједно са свештеником Светозаром Лотином, претучен од скојеваца, уочи Преображења, 1953. године, затим је трајно протеран из манастира Моштанице.³³ Између 1953. и 1959. године, манастир Моштаница био је без братства, а о манастиру се бринуо парох из Босанске Дубице.³⁴ У Извештају Републичке комисије наведено је, да је у периоду између 1945. и 1953. године, сваки четврти

православни свештеник у Босни и Херцеговини био судски гоњен.³⁵ На територији Југославије, између 1945. и 1953. године било је ухапшено и осуђено укупно 230 православних свештеника, најчешће под оптужбама за сарадњу са окупаторима и квислинзима, непријатељску пропаганду и пружање помоћи одметницима; мањи број је осуђен због подршке Резолуцији Информбироа и шпијунаже.³⁶ У своме Реферату из марта 1952. године, Милоје Дилпарић оценио је да је Српска Православна Црква „ујединила рад целокупне реакције“.³⁷

Ометање црквеног живота било је нарочито изражено у Бањалучкој епархији; истицао је, да је државна власт у другој половини педесетих година имала више разумевања за црквене потребе, него у првим послератним годинама. Ипак, напоменуо је: „Кад би овакав став био и нижих органа стање би још боље било. Напротив, нижи органи и појединци на терену и даље испољавају своје непријатељство према Цркви, свештеницима и вернима. Због тога у нека места ни толико година после

²² Писмо Владе НР Босне и Херцеговине државној комисији за верска питања бр. 75\52, 28. мај 1952. године, АБиХ, КВП, К. 2; Православни епископ Епархије бањалучке Светом архијерејском синоду, Бр.25, 26. јануар 1953. године, АСАС, К. Изгреди против вере и цркве од 1952. до 1960.

²³ Свети архијерејски синод Светом архијерејском сабору, Бр.1303/Зап.364, 13. мај 1952. године, АСАС, 1952, Ф-1.

²⁴ Писмо Суда Захумско-херцеговачке епархије, 28. мај 1952. године, АБиХ, КВП, К. 2.

²⁵ Свети архијерејски синод Светом архијерејском сабору, Бр.1303/Зап.364, 13. мај 1952. године, АСАС, 1952, Ф-1.

²⁶ Извештај о раду Светог архијерејског синода за 1953. годину поднет Светом архијерејском сабору 1954. године, АСАС, 1954, Ф-1, део 1; Драган Шућур, Бањалучка епархија за вријеме епископа др Василија (Костића) 1947-1961, стр. 143, 144.

²⁷ Писмо Светог архијерејског синода Републичкој комисији за вјерске односе НР БиХ бр. 47\56, 17. јануар 1956. године, АЈ, СКВП, К.17, 17-232; Драган Шућур, нав. дјело, стр. 140-142.

²⁸ Епископ Нектарије председнику Владе НР Босне и Херцеговине, Бр.128/49, 26. април 1949. године, АСАС, Ф-Предмет: Изгреди против вере и цркве од 1949 до 1951. године.

²⁹ Српско-православни парохија завидовићко-жепачка Високопречасном црквеном суду у Сарајеву, Бр.36, 12. децембар 1950. године, АСАС, Ф -Предмет: Изгреди против вере и цркве од 1949. до 1951. године.

³⁰ Извештај о раду Светог архијерејског синода за 1953. годину поднет Светом архијерејском сабору 1954. године, АСАС, 1954, Ф-1, део 1.

³¹ Епископ захумско-херцеговачки Лонгин Томић Комисији за верска питања НР БиХ, 9. март 1955. године, АБиХ, КВП, К. 4, 53\55; Православни епископ Епархије захумско-херцеговачке Лонгин Светом архијерејском синоду, Бр.65, 9. март 1955. године, АСАС, К. Изгреди против вере и цркве од 1952. до 1960.

³² Црквени суд Православне епархије бањалучке Светом архијерејском синоду, Бр.610, 28. октобар. 1949. године, АСАС, Ф-Предмет: Изгреди против вере и цркве од 1949. до 1951. године.

³³ Драган Шућур, Бањалучка епархија за вријеме епископа др Василија (Костића) 1947-1961, стр. 101.

³⁴ Наведено дело, стр. 140-142, 209.

³⁵ Односи са Православном црквом у НР Босни и Херцеговини, Републичка комисија за вјерска питања, децембар 1960. године, АБиХ, КВП, К. 9, 502\60.

³⁶ Радмила Радић, Вером против вере, стр. 306.

³⁷ Реферат Милоја Дилпарића, март 1952. године, Савезна комисија за верска питања, АЈ, СКВП, К-6, 6/108.

рата не може да дође свештеник, нити смеју да га зову они који верују и који би желели³⁸ (У Бањалучкој епархији у то време је било више од 70 упражњених парохија). У многим местима Бањалучке епархије, Црвени крст није редовно свештеницима давао помоћ, коју су добијали од Светског савета цркава, што је такође био вид дискриминације Српске цркве.³⁹

Било је и другачијих појава у верском животу; тако је парох у селима Врело и Гата Рујица (околина Бихаћа и Цазина), известио да му тамошњи парохијани замерају што редовно служи литургију, чак и када нема присутних верника. Они су свештенику дали следеће објашњење: „Ми тебе волимо као Срби српског свештеника. Увек дођи нашој кући и врши дужност. Увек ћемо те наградити да би имао од чега живети, али немој нас звати у цркву на молитву. Немамо се за што Богу молити. Кад би га било, не би дозволио да онолико страдамо у овом последњем рату“.⁴⁰ И епископ захумско-херцеговачки Владислав, запазио је да многи верници везу са вером одржавају преко крсне славе и других народних обичаја, док су са православним учењем слабо упознати; светој тајни исповести приступали су само пре причешћа, али се то по правилу сводило на читање разрешне молитве.⁴¹ У Извештају

Светом архијерејском сабору, епископ Владислав, такође истиче да је религиозно стање верника, нарочито у јужној и југоисточној Херцеговини, незадовољавајуће. Боље стање је било у северној Херцеговини, на подручју Мостара, Коњица и Невесиња, где је народ редовно посећивао цркву, а већина приступала причешћу.⁴² Ови примери сведоче да је знатан део становништва, после суочавања са граничним ситуацијама у ратним годинама, постављао себи питање теодицеје.

У Извештају Светог архијерејског синода Светом архијерејском сабору из 1959. године, дата је следећа примедба: „Став омладине према Цркви није више нетрпељив као првих година по ослобођењу. Смиривање и индиферентност постепено обузимају њихова млада бића. Верски проблеми су ван домена њиховог сазнања и уколико нешто чују о вери, то је само кроз нападе и критику.“⁴³

У читавој Босни и Херцеговини био је приметан притисак власти на лаике ангажоване у црквеним општинама, да напусте своје дужности. Власти Босанске Крајине пажљиво су пратиле оживљавање богомољачког покрета, највише у Јајачком и Бањалучком срезу, где су организоване црквене светковине,

уз учешће многобројних верника. У поменутиим срезovima, много су брже, него у другим деловима Босанске Крајине, оправљане оштећене цркве.

Пре доношења Закона о правном положају верских заједница, 1952. године, дакле, средње власти у Бања Луци, обавестиле су епископа Василија да су, због тобожњих злоупотреба приликом обављања свештенорадњи, свештеницима издате следеће забране (прави разлог ових мера било је настојање власти да свештенике лише извора прихода):

1. „да од народа не смију ништа узимати у природи, јер су то добровољни прилози, што је без дозволе строго забрањено,
 2. не смију са олтара позивати народ на давање ма каквих добровољних прилога,
 3. народ може да даје добровољне прилоге у цркви по слободној вољи и слободној иницијативи за потребе цркве,
 4. мјеста за молитвене скупове сматрају се црква и гробље и не могу се ни на којем мјесту одржавати, а у цркви и на гробљу се могу вршити све свештенорадње,
 5. свештеници не могу по домовима својих парохијана крштавати дјецу из разних кућа – домаћинстава. Више дјеце могу крштавати у једној кући из исте породице,
 6. свештеници при изласку на парохије ако остају на парохијама дуље од 24 сата, имају свој боравак да пријаве мјесном матичару“.⁴⁴
- Ове забране разматране су и у писму Републичке комисије за верска питања Државној комисији за верска питања

у Београду, у новембру 1952. године, са следећим закључком: „Епископат у својим објашњењима настоји да прикаже да је награда у природи главни дио свештеникове наплате за обављене свештенорадње и да свештеник без те врсте награде не би могао издржавати ни себе и ни породицу. Ова тврдња нема своје основе, јер свештеник добива награде у новцу за разна чинодејства тако да прилози у природи представљају му вишак било у цјелини било у једном већем дијелу, што га онда у материјалном погледу осјетљиво издиже изнад разине радних људи. Напокон свештеницима нису забрањени ни примање поклона у природи од стране вјерника, али да ти поклони не поприме карактер сакупљања прилога по парохији, него да их вјерници сами доносе кући свештеника и да их дају неовисно о освјештавању водице. Они настоје да сакупљање прилога у природи прикажу као поклоне и траже да се тако третирају да би онда извели други закључак да нема законске основе за забрану примања поклона. Међутим, законска основа за забрану сакупљања прилога постоји и она спријечава сакупљање прилога у нарави на овај начин како су то увели у праксу свештеници пригодном освјештавања богојављенске водице“ (...).

„Свештеници могу слободно по кућама причешћивати старе, изнемогле и болесне вјернике али само појединачно и у њиховим кућама, што сматрамо да није никакво ограничавање обављање обреда из разлога које ћемо у следећој тачци изнијети.

⁴⁴ Црквени суд Православне епархије бањалучке Комисији за верска питања НР БиХ, Бр.305, 14. фебруар 1952. године, АСАС, Ф. Изгреди против вере и цркве од 1952. до 1960.

³⁸ Епископ Василије Костић, Извештај Светом архијерејском сабору за 1957 годину, АСАС, 1958, Ф-1, део 1.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Православни епископ Епархије бањалучке Светом архијерејском синоду, Бр.55, 7. март 1956. године, АСАС, 1956, Ф-1, део 2.

⁴¹ Епископ захумско-херцеговачки Владислав Извештај Светом архијерејском синоду, Бр. 136, 7. мај 1958. године, АСАС, 1958, Ф-1, део 1.

⁴² Православни епископ Епархије захумско-херцеговачке Владислав Светом архијерејском синоду, Бр. 100, 20. март 1956. године, АСАС, Ф-1, део 2.

⁴³ Извештај Светог архијерејског синода Светом архијерејском сабору о раду у 1958/59. години, АСАС, 1958, Ф-1, део 1.

Свештеници су били завели праксу обављања групних обреда: вјенчања, крштавања, причешћивања по приватним кућама избегавајући често пута и цркву јер на такав начин добију више новаца од чинодејстава, а ако тај обред врши у цркви, онда је дужан одређени постотак дати и цркви. Ово преношење групних обреда из цркве у приватне куће добива карактер скупова, које не обуздава дисциплина црквена, па су ради тога ти групни обреди по приватним кућама забрањени, али је и надаље остало слободно свештеницима да могу појединачно обављати све поменуте обреде у властитим кућама заинтересованих“ (...).

„Сакупљање прилога у новцу у цркви и у црквеној порти није забрањено. Свештеник може тражити од народа и прилоге за оправку цркве и порте и другог сличног, али је редовна појава да последије те агитације у цркви пођу лица по селу и почну и сакупљати у новцу и нарави и стоци итд. Оваково сакупљање по селу пропраћено са извјесном агитацијом забрањено је. У основи се замишља да народ сам са својом властитом иницијативом, без агитације и ружног притиска и проклињања даје добровољно своје прилоге за вјерске потребе на тас у цркви било поклоне у натури“.⁴⁵

Органи власти објашњавали су да је издавање одобрења за прикупљање црквених прилога, прописано у првом реду да се спречи да новац заврши у приватним рукама или да се користи

за финансирање противустванне делатности; веровало се да је ова пракса „начин да се одвоји сакупљање прилога од просјачења“.⁴⁶

У пракси је било много случајева безразложног одбијања захтева верских заједница за одржавање обреда, изван простора наведених у члану 1. Закона о верским заједницама. Право локалних органа власти да ускрате дозволу, коришћено је као средство притиска на верске заједнице. То су често били секташки приступи, са циљем кажњавања свештеника, чији се рад властима није допадао; при томе није вођено рачуна о правима верских заједница, која су била загарантована Уставом и Законом о верским заједницама. Шпекулисању у виду одбијања верских захтева, погодовала је чињеница да се одлука локалних органа није морала образлагати.⁴⁷ Чести су били случајеви хапшења свештеника и верника, због прикупљања добровољних прилога; тако је, 1948. године у Бијељини ухапшено неколико лица затечених на састанку Црквене општине, у тренутку када су прикупљали прилоге за Цркву, што су чланови Државне комисије у Београду оквалификовали као „велику пропаганду ван цркве“.⁴⁸

Савезни и републички органи безбедности, протеривали су неподобне епископе и бискупе, као и православне и римокатоличке клирике, објашњавајући своје незаконите поступке „народном вољом“. Тако је, у два наврата, 1950. и 1951. године, из Бањалуке био протеран

Смиљан Фрањо Чекада, скопски бискуп и апостолски управитељ Бањалучке бискупије, јер је одбио да призна рад Удружења католичких свећеника, изјављујући да мимо хијерархије, која законито представља Цркву није могуће уредити односе са Црквом.⁴⁹ Кампања прогона била је нарочито интензивна 1953. године, када су се, на удару нашли епископи Нектарије дабробосански и Василије бањалучки.

Власти су и раније јавно критиковале рад епископа Василија; у једном извештају Милоја Дилпарића, председника Савезне комисије за верске односе, наведено је да је председник Удружења православног свештенства НР Босне и Херцеговине Крстан Бијељак, осам сати „саслушавао“ епископа Василија због његовог „противнародног рада“, нарочито због тврдњи да ће Југославију окупирати англо-америчке снаге.⁵⁰ У многим документима Савезне и Републичке комисије, епископ Василије Костић означен је као „најреакционарнији владика“. У разговору са патријархом Гаврилом (Дожићем), у марту 1950. године, Милоје Дилпарић је оптужио епископа бањалучког Василија да је љотићевац и да своје послератне проповеди почиње речима: „Срби на окуп“. Дилпарић је као иницијатора акције против епископа Василија

означио утицајног Крстана Бијељца, председника Удружења православних свештеника Босне и Херцеговине, који је био изазван Василијевим одбијањем да призна рад Удружења.⁵¹

Режимска штампа иступала је и против Нектарија, митрополита дабробосанског и администратора Тузланске епархије, прозивајући га због одбијања да прихвати Закон о верским заједницама и због вербалних напада на Милана Смиљанића, Милана Илића и друге свештенике, који су имали водећу улогу у раду Савезу удружења православних свештеника Федеративне Народне Републике Југославије. Митрополиту је замерано што „у околини Тузле, организује, по угледу на најреакционарније католичке свештенике, молитве и скупове који никад нису били уобичајени нити су по Закону о правном положају вјерских заједница дозвољени на јавним мјестима“.⁵² Неистинито је писано о његовим ратним годинама; објављено је да је под немачким окриљем побегао у Београд, иако је истина да су владика Нектарија, Немци, 4. јула 1941. године, транспортовали у Београд, где је, као члан Синода, остао до краја рата.⁵³ Замерено му је што је потписао Апел Владе Милана Недића, који је позвао на престанак отпора окупаторима и

⁴⁹ Драгољуб Р. Живојиновић; Ватикан, Католичка црква и југословенска власт, стр. 288.

⁵⁰ Службена белешка Милоја Дилпарића о посети Српској патријаршији 2. марта 1950. године, АЈ, СКВП, К.2.

⁵¹ Белешка о посети Милоја Дилпарића патријарху Гаврилу и члановима Светог архијерејског синода, 2. март 1950. године, АСАС, К.1950 IV.

⁵² Чланови Социјалистичког савеза Тузле одлучно устали против непријатељског дјеловања митрополита Круља, Ослобођење, 16. август 1953. године, стр. 7.

⁵³ Извјештај Епархијског управног одбора Епархије зворничко-тузланске о раду и стању за период 1941-1945. године, Бр.74/46, АСАС, Ф-1.

⁴⁵ Писмо Републичке комисије за вјерска питања Државној комисији за верска питања бр. 20, 7. фебруар 1953. године, АБиХ, КВП, К. 3.

⁴⁶ Друштвено – политички положај и правни режим верских заједница у Југославији, стр. 208.

⁴⁷ Наведено дело, стр. 211.

⁴⁸ Републичка комисија Државној комисији, Бр. 38/49, 18. јун 1949. године, АЈ, СКВП, К-1, 1-26.

борбу против партизана.⁵⁴ Власти су организовањем „спонтаних народних зборова“, настојали да покажу непријатељство народа против српских владика и свештеника (управо као што је, пола века касније, Слободан Милошевић, користио народне митинге и „догађање народа“ за своје циљеве). У лето 1953. године, у Сарајеву је одржана седница Предсједништва Главног одбора Социјалистичког савеза радног народа Босне и Херцеговине, на челу са председником Владе Народне Републике Босне и Херцеговине, Ђуром Пуцаром Старим. Том приликом покренуто је питање злоупотребе Закона о правном положају верских заједница, што су према тврдњама чланова Главног одбора, координирано вршили свештеници и верски службеници три најбројније верске заједнице. Осуђен је рад епископа Василија, митрополита Нектарија, православних свештеника у Источној Босни и римокатоличких свећеника у Сарајеву.⁵⁵ Новине су писале да реакционарни свештеници злоупотребљавају Закон о правном положају верских заједница; тако је прозван свештеник Милан Ракита, који је „у Јању агитовао за градњу цркве“⁵⁶. У Сарајеву је, 14. августа 1953. године, пред Земаљским музејем, одржан велики митинг у присуству 15.000 грађана,

на коме су осуђени „петоклонаши који спроводе политику Ватикана и Слободана Јовановића“.⁵⁷ Било је јасно да ће републички органи предузети оштре мере против прозваних епископа. У том циљу су, 19. августа 1953. године, организовани „народни зборови“ у Карановцу и Петровом Селу (Општина Грачаница), на којима су истакнуте паролe против непријатељског деловања „реакционарног клера“ на челу са митрополитом Нектаријем. Локални функционер Ђоко Шешлак, рекао је између осталог: „Нектарије Круљ и данас наставља свој непријатељски рад. Он не мирује ниједног минута, а користи свако мјесто. Ових дана он је, разговарајући са управником једног опоравилишта тражио да му овај прода једну бараку, да би у њој могао вјенчавати и крстити комунисте“ (...). „Он у сам манастир на Озрену, да би се приказао некаквим свецем, копа своју гробницу и прави спомен-плочу, иако је манастир под заштитом државе.“⁵⁸ После констатације да митрополит Нектарије борави у манастиру Озрену, у ратним годинама партизанском упоришту, маса се упутила у манастир, тражећи од митрополита да га напусти, „као непријатељ и издајник српског народа“.⁵⁹ Режимска штампа није известила о линчовању које је

митрополит Нектарије, том приликом, преживео. О томе сазнајемо из Извештаја који је митрополит поднео Светомархијерејском синоду. Он наводи да је маса упала у његову собу, у конаку манастира Озрена; демонстранти су га вукли и ударили у ребра, а једна жена га је вукла за браду, уз сталне погрде. Због злостављања, митрополит је добио јак срчани напад; манастирски момак успео је да га превезе до фабрике азбеста; читавим путем, дугим три километра, демонстранти су наставили да шиканирају Нектарија. Затим је, са повређеном левом ногом, транспортован на железничку станицу, одакле је возом отпутовао у Тузлу, где је лечен. Следећег дана, митрополита Нектарија посетила је осмочлана делегација Срба, чланова Савеза социјалистичког радног народа, која је захтевала да истог дана напусти Тузлу, претећи да ће, у супротном, избити нове демонстрације, са несагледивим последицама. Митрополит је одмах отпутовао у Београд, где се, тражећи заштиту, обратио највишим руководиоцима, а председнику Јосипу Броз упутио је писмо, у коме описује своје страдање: „Нечувено насиље учињено нама мнома, као једним од најстаријих архијереја Српске православне цркве у манастиру Озрену, као и тешки испади који се чине према архијерејима и свештенству Српске православне цркве на подручју републике Босне и Херцеговине, нагон ме да се овим путем обратим Вама лично, Господине Претседниче. Чинећи

то, ја желим да до вас дође истина, јер само када будете знали праву истину Ви ћете моћи, а убеђен сам да ћете и хтети, подузети потребне кораке да се овом ненормалном стању стане на пут. Нетачно приказивање тих догађаја у штампи дају ми зебњу да многи који су позвани да се старају за ред и спокојство у нашој земљи, несвесно поступају рђаво мислећи да чине добро.“⁶⁰ У Извештају Светом архијерејском синоду, митрополит Нектарије сведочио је да је приликом напада руље у манастиру Озрену, добио јак срчани напад (боловао је од *angine pectoris*), због чега је пао на земљу; на његове молбе нападачи се нису обазирали, него су наставили да га ударају. Последица напада била је тежа повреда ноге.⁶¹ Митрополит Нектарије писао је и председнику Владе Народне Републике Босне и Херцеговине, Ђури Пуцару Старом, назвавши своју представку, као добар познавалац латинског језика: „*Inter arma silent musae*“ (sic!). Митрополит се вратио у Тузлу после више од три месеца изгнанства у Београду, након чега је показао прагматичнији однос према државној власти, схватајући, као добар правник, да је комунистичка друштвена структура чврста, много монолитнија од структуре некадашње Краљевине Југославије и да сваки полицајац има ингеренције, које у демократским друштвима, припадају судској власти. Од тог времена, почели су његови редовнији контакти са Републичком комисијом за вјерска питања, која је

⁵⁴ Радмила Радић, Вером против вере, стр. 56, 58; Ђоко Слијепчевић, Историја Српске православне цркве, књига III, стр. 132; Предраг Пузовић, Српска православна епархија добро-босанска: шематизам, стр. 131.

⁵⁵ Проширена сједница Претседништва Главног одбора Социјалистичког савеза Босне и Херцеговине: Умјесто привидне треба прећи на стварну политичку активност, Ослобођење, 8. август 1953. године, стр. 1, 2.

⁵⁶ Реакционарни свештеници злоупотребљавају Закон о правном положају вјерских заједница, Ослобођење, 3. август 1953. год., стр. 4.

⁵⁷ Демократија је само за оне који воле своју земљу, Ослобођење, 14. август 1953. год., стр. 3.

⁵⁸ Народ протјерао митрополита Круља из манастира на Озрену, Ослобођење, 21. август 1953.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Цитирано према: Вељко Ђурић Мишина, Летопис СПЦ I, стр. 209.

⁶¹ Извештај митрополита Нектарија Светом архијерејском синоду, цитирано према: Вељко Ђурић Мишина, Летопис СПЦ I, стр. 204-205.

непрекидно контролисала живот и рад свих цркава и вјерских заједница у Босни и Херцеговини. У овим контактима, митрополит Нектарије често је према моћницима демонстрирао ироничан, помало „швејковски“ однос. Сачувани записници Републичке комисије за вјерска питања, показују изузетан смисао за хумор и тактизирање митрополита Нектарија.

Исте 1953. године, организована је кампања против бањалучког епископа Василија; он је на конференцијама и митинзима прозиван као „највећи непријатељ данашњице“. Нападима се придружило и Удружење свештеника, на конференцијама њихових пододбора и у штампи.⁶² Власти су у августу сазвале митинге у Бањалучком срезу, на којима је тражено протеривање бањалучког епископа Василија (Костића) и бањалучког бискупа Драгутина Челика, који су названи „ратним злочинцима“. На митинзима је говорено о њиховом „ненародном и братоубилачком“ раду у годинама Другог светског рата, као и о прогону свештеника и свећеника, који су подржали нову социјалистичку власт. Режимске новине подсећале су да је бискуп Челик раније био осуђен на трогодишњу затворску казну, због свог деловања у ратним годинама, када је био жупник у Сарајеву и да је, као бањалучки бискуп, иступао против социјализма, прикупљао податке о броју комуниста у појединим жупама и да је организовао женски црквени збор, у

коме је окупио девојке из реакционарних породица. (sic!)⁶³ Такође су објављене ратне фотографије, које су требале да изазову нерасположење јавности према епископу Василију, за кога је наведено да је исповедао четнике и изазивао верску мржњу, да је најнепомирљивији непријатељ Удружења православних свештеника, убеђени љотићевац, да шири антидржавну пропаганду заједно са оцем Јустином (Поповићем), па зато није достојан да буде владика под Козаром, која је дала највише жртава за народно-ослободилачку борбу.

Врхунац бомбастичне реторике, а ми бисмо рекли и говора мржње, биле су следеће квалификације из листа „Ослобођење“: „Оличење свих људских зала, издајство и мрачњаштво, то представљају владика Костић и бискуп Челик у очима узнемиреног народа, који им не да да прљају његова крвљу створена дјела. Због тога им је народ поручио да исчезну из његове средине“.⁶⁴

У Бањалуци су, 21. августа, организоване „спонтане демонстрације“, на којима је учествовало 15.000 људи, који су захтевали трајни прогон двојице високих црквених достојанственика. Владика Василија и бискупа Челика посетиле су „делегације грађана“, захтевајући од њих да у року од 48 сати напусте Бањалуку; обојица су протерани следећег дана.⁶⁵ О овим драматичним догађајима владика Василије оставио је сећања, у којима наводи да је тог дана

доживео линч, да му је каменицом разбијена глава, да је пљуван и гађан парадајзом и јајима, до железничке станице у Бањалуци. Као главни разлог протеривања епископ Василије навео је своје супротстављање раду Удружења православних свештеника. Извештај о своме страдању епископ Василије завршио је упечатљивим закључком: „Оно што се десило са мном на железничкој станици у Бањалуци 22. августа 1953. године превазилази линч црнаца и испада против хришћана првих векова хришћанства, јер се дешава у културном, напредном и просвећеном 20. веку“ (...).⁶⁶ У Извештају Светом архијерејском сабору за 1953. годину, епископ Василије је закључио: „Ови месеци нису случајно изабрани за погром против вере. То су месеци када верни најчешће долазе у додир са Црквом и са свештенством, када кроз молитву и богослужење духовно јачају, а своје свештенике и Цркву материјално награђују. Требало је и једно и друго спречити и ослабити. Зато је свештеницима било забрањено да, освећујући богојављенском водицом домове својих парохијана, не смеју примати награду у натури. Добивена награда је одузимана или су изрицане оштре казне, а истовремено су им

парохиски приходи високо опорезовани, иако тих прихода није уствари било“.⁶⁷ У Бањалуку се вратио тек крајем децембра 1953. године.⁶⁸

Описане ексцесе настојао је, у листу „Борба“ да оправда генерал Угљеша Даниловић, потпредседник Републичког извршног вијећа: „Део клера покушава и сам Закон о верским заједницама да прикаже као своју победу над државном влашћу, као последицу притиска из иностранства, а појединим одредбама Закона даје онаква тумачења каква њему одговарају“.⁶⁹ У наставку разговора, Даниловић је напоменуо да су епископи Василије и Нектарије и бискуп бањалучки Челик непомирљиви противници свештеничких удружења.⁷⁰ Било је то друго протеривање владике Василија из Босне и Херцеговине; раније је протеран у фебруару 1950. године,⁷¹ такође без писмене одлуке, због чега је код Савезне комисије за верска питања протестовао Свети архијерејски синод. У Бањалуку се вратио после 15 месеци.⁷² Две деценије касније, у јулу 1972. године, епископ Василије, тада на челу Жичке епархије осуђен је на месец дана затвора, које је издржао у краљевачком затвору, због иступања на верској свечаности у селу Брезни код Горњег Милановца, када је

⁶⁶ Извештај епископа бањалучког Василија Светом архијерејском Сабору, за 1953. годину, (без броја), АСАС, 1954, Ф-1, део 2.

⁶⁷ Извештај епископа бањалучког Василија Светом архијерејском сабору за 1953. годину, АСАС, 1954, Ф-1, део II.

⁶⁸ Епископ Василије Бањалучки и Жички, Исповедник Православља (1907-1978), стр. 32.

⁶⁹ Цитирано према: Ослобођење, 21. август 1953. године, стр.3.

⁷⁰ Исто.

⁷¹ Свети архијерејски синод Државној верској комисији бр. 389/зап.129, 1950. године, АЈ, СКВП, К-2; Епископ Василије Бањалучки и Жички, Исповедник Православља (1907-1978), стр. 22.

⁷² Драган Шућур, Бањалучка епархија за вријеме епископа др Василија (Костића) 1947-1961, стр. 113.

⁶² Извештај бањалучког епископа Василија Светом архијерејском синоду, 1953. године (препис), АСАС, 1953, Ф-1, део I.

⁶³ Огорчење Бањалучана против дјелатности народних непријатеља, Ослобођење, 23. август 1953. године, стр. 4.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Огорчење Бањалучана против дјелатности народних непријатеља, Ослобођење, 23. август 1953. године, стр. 4.

осудио тадашњи систем школовања, образовања и васпитања младих.⁷³

Разлози за оштравања државне репресије према Српској цркви у лето 1953. године, били су: Меморандум о прогону вере и цркве, који је у јуну исте године донео Сабор Српске цркве, на предлог епископа бањалучког Василија, одбијање Сабора да призна Правила Савеза Удружења православних свештеника Југославије и предстојећи савезни и републички избори. Власти су стопирале упућивање Меморандума Влади Федеративне Народне Републике Југославије, доживевши га као провокацију, подстакнуту из иностранства. Њима се такође није допала одлука Сабора да ће сви свештеници, који су напустили црквену службу, морати да регулишу свој канонски статус у року од шест месеци, уз претњу рашчињења.⁷⁴

На бројне жалбе Синода, због положаја Српске цркве, председник Савезне комисије за верска питања, Добривоје Радосављевић, одговорио је: „Црква се кроз историју прилагођавала разним друштвеним системима, феудализму, капитализму – па би требала и новом друштвеном систему да се прилагоди.“⁷⁵

Незадовољство одлукама Светог архијерејског сабора, изразио је и лист Савеза удружења православног свештенства ФНР Југославије „Весник“, пишући: „Задње заседање Светог архијерејског сабора и одлука о

непризнавању и неодобравању Правила нашег Савеза, поткрепљена чудним условима и констатацијама, створила је моменталну пометњу код једног малог броја чланова. Томе се нико не може чудити, поготово када се зна у којим се епархијама то осјећа, јер нажалост, још увијек у неким епархијама свештеник се не цијени и не зависи од свога рада, честитости, исправности и савјесности, него зависи искључиво од воље свога епископа и његовог расположења према дотичном свештенику“ (...). „Понављамо – и ми се томе чудимо, али ипак хоћемо да нагласимо ово: нека ти и такви свештеници помисле и расуде: да ли су они као чланови Удружења и само Удружење учинили нешто против интереса Цркве, или нису? Да ли је Удружење, а самим тим и они као чланови, користило свештеницима и Цркви или је штетило? Да ли наше Удружење, па тиме и они као чланови, стварају раскол у Цркви или учвршћују јединство и настоје на сређивању прилика у Цркви и рјешавању нерјешених питања“?⁷⁶

У фебруару 1954. године, уводничар „Весника“ био је много радикалнији: „Дух Божији ће надахнути наше црквене раднике да ће у својој делатности наћи прави пут и склад са овопредметном делатношћу наших народних власти. Црква ће на тај начин дати доказе да је пријатељ напретка, чији је данашњи идеал демократизација просвете,

газдинства и политичких права, као и политичке свести грађана. Али, дух демократизације мора се осетити јаче и у искључиво црквеном животу. Они у чијим је рукама врховно руководство црквеног живота морају увидети да развитак спољашњег живота Цркве стоји под утицајем напредних струја и владајућих идеја. Они морају осетити овај јавни морални притисак под којим ваља да изађу у сусрет стварању нових облика који се односе на управну, имовну и судску област црквеног живота. Ова демократизација управо не значи противљење црквеном духу, шта више она ће савршеније одговорити оном духу којим је био прожет живот Цркве у добу раних хришћана“ (...).⁷⁷ Обраћајући се Комисији за верска питања ФНР Југославије, чланови Светог синода изјавили су, да је ситуација за Српску цркву постала немогућа, јер је наступио талас прогона без разлога, а Црква је одувек државотворна и не заслужује такав однос. Председник Комисије за верска питања, Добривоје Радосављевић, оптужио је епископе за лоше односе Цркве са државом, јер су неколицина подлегли утицајима из иностранства. Тврдио је да су појединци проносили гласове како је Закон о верским заједницама усвојен под притисцима из иностранства, а да су други, заклањајући се из Закона, почели да користе веру у политичке циљеве. Секретар Комисије, Милоје Дилпарић, тврдио је

да се „невероватно подударују извесни поступци појединих епископа било са страном непријатељском пропагандом, било са жељама и инструкцијама оних који су непријатељи и наше земље, па и православне цркве“.⁷⁸

Председник Савезне комисије Добривоје Боби Радосављевић, дао је следеће објашњење о разлозима прогона митрополита дабробосанског Нектарија и епископа бањалучког Василија: „То све није дошло као из ведре неба. Грађани су били изазвани нелојалним поступцима према данашњици и њиховим ставом у питању свештеничког удружења. Већ је наређена истрага поводом тих случајева у ономе где се изашло из оквира закона. Но, такви случајеви не могу се избећи ако се и са друге стране не учини што је потребно да до тога не дође. Они нису протерани од власти те могу да се врате и треба да се врате, но пожељно је да се са њиховим повратком причека, да се он не би схватио као изазивање и да се избегну догађаји који су непожељни. И са њихове стране треба да се да гаранција да неће употребљавати цркву у политичке сврхе“.⁷⁹

У Радосављевићевом Извештају, поменута је следећа „пилатовска“ опаска о могућности повратка протераних епископа: „Без гаранција с њихове стране, нама је тешко и скоро немогуће да интервенишемо, јер наши грађани данас користе своја права и слободу да иступе против свих негативних појава у нашем друштву. Шта ће одлучити

⁷³ Стефан Илкић, Црква и друштвени процес, Весник, бр. 115, 10. фебруар 1954. год., стр. 1.

⁷⁴ Забелешка о разговору друга Добривоја Радосављевића са члановима Синода Српске православне цркве 1. Септембар 1953. год. АЈ, СКВП, К-8, 8-132.

⁷⁵ Извод из записника седнице Светог архијерејског синода, зап. Бр. 704, бр. 2192/53, АЈ, СКВП, К-8, 8-132 (препис); Регистар извештаја о раду Светог архијерејског синода за 1953. годину поднет Светом архијерејском сабору 1954. године (као прилог), АСАС, 1953, Ф-1.

⁷³ Владика жички Василије упућен на издржавање затвора, Православље 15. јул 1972. стр. 3; Епископ Василије Бањалучки и Жички, Исповедник Православља (1907-1978), стр. 35-42.

⁷⁴ Владика жички Василије упућен на издржавање затвора, Православље 15. јул 1972. стр. 3; Епископ Василије Бањалучки и Жички, Исповедник Православља (1907-1978), стр. 35-42.

⁷⁵ Забелешка о посети чланова Синода Претседнику другу Добривоју Радосављевићу, 18. децембар 1953. год. АЈ, СКВП, К. 8, 8-132.

⁷⁶ Редовне скупштине наших удружења, Весник, бр. 104, 15. август 1953. год., стр. 1.

ова или она политичка и друштвена организација на терену, ми то не можемо унапред знати.⁸⁰ У склопу таласа репресије према Српској православној цркви, у августу 1953. године, појавио се захтев Народног одбора у Брчком, да тамошња Црквена општина Одбору преда зграду „Српског народног училишта“, у којој је, после Другог светског рата, уређена православна капела, јер су усташе срушиле брчанску цркву. Народни одбор је планирао да у згради смести државну школу, што су свештеници одбили, објашњавајући да то није жеља српског народа. Режимска штампа је ову прилику искористила да брчанске свештенике Рајка Софронића и Милета Дојчиновића нападне због „непријатељске и шовинистичке агитације“, после чега су протерани из Брчког. У истом тексту, прозван је и брчански римокатолички декан Пушић.⁸¹ Из Извештаја архијерејског намјесника брчанског, сазнајемо да је организована маса протестаната прошла центром града узвикујући: „Хоћемо школу, Цркву нећемо“. Затим су провалили у зграду Училишта, избацили сав црквени инвентар, који су пренели у складиште дрва.⁸² Капела

је Зворничко-тузланској епархији враћена тек после годину дана, колико је Брчко било без места за православно богослужење.⁸³

Током августа и септембра, из парохија су протерани следећи свештеници Бањалучке епархије: вијачански парох Јован Прерадовић, старомајдански парох Андрија Раичевић, јошавички парох Војин Инђић и парох у Скендер Вакуфу Ратко Граховац.⁸⁴ До краја кризне 1953. године, из Босне и Херцеговине је протерано десет православних свештеника, а један монах је убијен. Многи заплашени свештеници нису смели да редовно врше богослужења, док су други, позивајући се на Закон о положају верских заједница, у летњим месецима организовали наставу веронауке; одзив школске деце је био знатан, због чега су ови свештеници били нарочито прогоњени, а деца су просветни радници запретили, па је верска настава обустављена. Били су прозивани и поједини свештеници учлањени у Удружење православних свештеника, јер су се „сувише активизирали на црквеном послу“.⁸⁵ Организујући репресију над Црквама и верским заједницама, босанско-херцеговачке власти нису заобишле

Исламску вјерску заједницу; Удружењу исламских вјерских службеника „Илмије“, наложиле су да јавно осуди непријатељско деловање појединих верских службеника њихове заједнице.⁸⁶ Власти су такође организовале велики политички збор у хрватском селу Требижату код Чапљине, на коме је дон Андрији Мајићу, вршиоцу дужности мостарског бискупа, поручено да не долази у њихов крај, јер „они стојећи на позицијама изградње социјализма не слушају више лажи непријатељских елемената“.⁸⁷ Тешко је веровати да су ово заиста били захтеви становништва овог изразито проушашког краја. Крајем 1953. године, у штампи је изненада престала кампања против цркава и верских заједница; главна тема у Југославији, тих месеци, била је тршћанска криза, чије се разрешење ближило крају. Уместо кампање против вере, власти су народ подстицале на демонстрације против одлуке Запада о интеграцији Трста у италијанску државу. Забележено је много примера ометања

и онемогућавања богослужења, нарочито у малим местима; њих су организовали чланови Савеза комуниста Југославије, најчешће са знањем општинских комитета, а понекад самоиницијативно.⁸⁸ Наводимо неколико еклатантних акција власти: Народни одбор села Велики Цвијетнић, у Дрварском срезу забранио је да на празнике звоне црквена звона,⁸⁹ а Народни одбор у Олову, забранио је свештеницима све верске активности, осим опела.⁹⁰ У Кључу је био постављен звучник поред православне цркве, који је редовно ометао богослужење.⁹¹ Свештеник Марко Андоровић, добио је писмено наређење Мјесног народног одбора у Тутњевцу (Лопарски срез), којим му је забрањено да, 2. априла 1950. године, причешћује вернике једном кашичицом „због опасности заразе“.⁹² Нарочито је апсурдан поступак милиционера Станице безбедности у Средњем Дубовику (Бањалучка епархија), који је, у фебруару 1952. године забранио, свештенику Андрији Раичевићу да опслужује парохију,

⁸⁶ Удружење свештеника Исламске вјерске заједнице осудило појаве реакционарног дјеловања клера, Ослобођење, 28. август 1953. године, стр. 10.

⁸⁷ Народ тражи да замјеник мостарског бискупа Мајић не посјећује њихов крај, Ослобођење, 16. август 1953. године, стр. 97.

⁸⁸ Дјелатност клера у БиХ током 1957. године, Републичка комисија за вјерска питања, АБиХ, КВП, К. 5, 81/57.

⁸⁹ Записник сједнице Земаљске комисије за вјерска питања Босне и Херцеговине, 9. септембар 1948. године, АБиХ, КВП, К. 4, 55/48.

⁹⁰ Епископ зворничко-тузлански, администратор Нектарије Републичкој комисији за вјерске послове бр. 127, 7. јун 1952., АБиХ, КВП, К. 2, 130/52; православни епископ Епархије зворничко-тузланске, администратор Нектарије Светом архијерејском синоду, Бр.75, 18. март 1953. године, АСАС, 1953, Ф-1, део 1.

⁹¹ Православни епископ Епархије бањалучке Василије Светом архијерејском синоду, Бр.55, 24. фебруар 1955. године., АСАС, 1955, Ф-1.

⁹² Епископ зворничко-тузлански Нактарије предсједнику Републичке комисије за вјерска питања, Бр.170, 3. мај 1950. године, АСАС, Ф. Изгреди против вере и цркве од 1949. до 1951.

⁸⁰ Извештај Добривоја Радосављевића, Савезна комисија за верска питања, 1. септембар 1954. год. АЈ, СКВП, К-8, 8-132.

⁸¹ Народни одбор Брчко захтева да им се поврати „Српско народно училиште“, Ослобођење, 29. август 1953. године, стр. 5.

⁸² Извештај православног епископа Епархије зворничко-тузланске Нектарија Светом архијерејском синоду, Бр.11/54, 15. март 1954. године, АСАС, 1954, Ф-1, део 2.

⁸³ Извештај епископа-администратора Зворничко-тузланске епархије Нектарија Светом архијерејском синоду за 1954. годину (без броја и датума), АСАС, 1955, Ф-1.

⁸⁴ Драган Шућур, Бањалучка епархија за вријеме епископа др Василија (Костића) 1947-1961, стр. 142-144.

⁸⁵ Извештај епископа бањалучког Василија Светом архијерејском сабору за 1953. годину (без броја), АСАС, 1954, Ф-1, део 2.

тражећи од њега посебну дозволу Комунистичке партије Југославије.⁹³ Настојећи да спречи долазак верника на храмовну славу цркве у Слатини, на Петровдан, 1953. године (Бањалучка епархија), милицајци су, стојећи на капији порте, враћали народ, упућујући га да оде у Кисељак, где је власт, као противмеру народном збору, организовала народно весеље уз учешће војног оркестра.⁹⁴

Парох гласиначко – кошутички Драгољуб Савић, био је, у децембру 1953. године, присиљен да прекине богослужење у сокољачкој цркви, јер је службеник пилане Манојло Марић, са пиштољем у рукама, присутним верницима наредио да одмах напусте цркву. У извештају митрополиту дабробосанском Нектарију, свештеник Савић (стално настањен у Сарајеву) истиче да је у свим послератним годинама имао много непријатности у Сокоцу, како у храму и у црквеној порти, тако и у парохији. На крају извештаја, истакао је да у будуће неће моћи да обавља своје свештеничке дужности, јер су му лична слобода и живот угрожени.⁹⁵ Сличан експрес одиграо се 1951. године: тада је Милан Ђурић, потпредседник задруге у селу Попрати код Стоца, запретио

јеромонаху Димитрију (Радманцу) да не сме да служи у столачкој цркви и да мора да се сели из града.⁹⁶ Начелник Секретаријата за унутрашње послове Среског народног одбора у Приједору забранио је, 1954. године, свећење водице на читавој територији Приједорског среза, због чега је упућена жалба Босанскохерцеговачкој комисији за вјерска питања.⁹⁷

Тих година, прећено је многим верницима, нарочито ученицима основних и средњих школа, којима је било забрањено певање у црквеним хорovima; непоштовање ове незаконите забране, било је кажњавано строгим оцењивањем и негативном оценом из владања. Верници из села Скиповац, у Градачакој општини, жалили су се да је локални милицајац пописивао госте на крсним славама.⁹⁸ Петнаестодневном казном затвора кажњени су верници из Јајачког среза, зато што су се окупљали на заједнички молитву и читање Светог писма и Охридског пролога. Још је еклатантнији случај Остоје Зечевића из села Љуше код Јајца, који је новчано кажњен, зато што су га у његовој кући милицајци затекли како се са породицом моли Богу; милицајци су сломили крст, а молитвеник су спалили.⁹⁹

У писму упућеном Републичкој Комисији за вјерска питања, Михајло Ракита, свештеник у Јајцу, жалио се да је новчано кажњен, зато што је у кући Бранка Учуре, у Стојицама, крстио троје деце. Ракита истиче да су два храма у Јању спаљена у Другом светском рату, па је једино било могуће обавити крштење у најближој кући; такође напомиње да је крштење обављено у договору са потпредседником Народног одбора у Јајцу.¹⁰⁰ Свештеник Владимир Кнежевић, такође је био опоменут зато што је у селу Ковачевићи, у Фочанском срезу, крстио децу у приватним кућама, са објашњењем да окупљање родитеља са децом на једном месту има карактер јавног скупа.¹⁰¹ Исте, 1955. године новчано је кажњен свештеник Вид Марјановић из Санског Моста, јер је без одобрења локалног Народног одбора, вршио обред освећења домова и прикупљао прилоге, највише у природи.¹⁰² Свештеник Светолик Ђорђевић, кажњен је на 15 дана затвора, зато што је у селу Видојевићима (Општина Доњи Вакуф), у приватним просторијама, без дозволе локалне власти, држао верске обреде.¹⁰³ Свештеник из Мркоњић Града, Саво

Тркуља, и црквени појац Јован Шункић, кажњени су, 1955. године, новчаном казном због тога што су приликом ношења богојављенске водице, примали новчану награду од парохијана, што је судија за прекршаје оквалификовао као „сакупљање добровољних прилога у верске сврхе, без дозволе надлежних власти“.¹⁰⁴

Свештеник Јован Улетиловић, парох у Јакуповцима (Бањалучки срез), кажњен је новчаном казном у износу од три хиљаде динара, зато што је у октобру 1954. године у парохији за себе сабирао жито, чиме је прекршио чл. 12 Закона о правном положају верских заједница.¹⁰⁵ Бањалучки епископ Василије (Костић) жалио се Републичкој комисији, у јулу 1958. године, због честог кажњавања свештеника који су исповедали и причешћивали старе и болесне у планинским парохијама, у којима нису постојали храмови. Он је молио да буду усвојени републички прописи у овој области, како би локални органи власти били онемогућени да самовољно кажњавају свештенике.¹⁰⁶ Већина заточених духовних лица Православне и Римокатоличке цркве,

¹⁰⁰ Жалба свештеника Михајла Раките на рјешење судије за прекршај у Јајцу бр. 1700\54, 17. јануар 1955. године, Комисији за вјерска питања Нр БиХ 20. јануар 1955. године, АБиХ, КВП, К. 4, 99\55.

¹⁰¹ Државна комисија за верска питања Светом архијерејском синоду, 7. јануар 1950. године, АЈ, СКВП, К-2.

¹⁰² Рјешење судије за прекршаје Народног одбора у Санском Мосту бр. 168\55, 14. април 1955. године, АБиХ, КВП, К. 4, 122\55.

¹⁰³ Народни одбор Јајачког среза, судија за прекршаје бр. 1569/57, 28. август 1957. године, АБиХ, КВП, К.5 192/57.

¹⁰⁴ Свети архијерејски синод Комисији за верска питања Савезног извршног већа, бр. 298, 3. фебруар 1955. године, АЈ, СКВП, К.12, Пов. Бр. 56/55.

¹⁰⁵ Судија за прекршаје Народног одбора града Бања Луке, бр. 242/55, 19. фебруар 1955. године (препис), АЈ, СКВП, К.12.

¹⁰⁶ Црквени суд Бањалучке епархије Републичкој комисији за вјерска питања, бр. 85, 21. јул 1958. године, АБиХ, КВП, К. 6, 144\58.

⁹³ Црквени суд Православне епархије бањалучке Комисији за вјерска питања НР БиХ, Бр.318, 27. јун 1952. године, АСАС, Ф. Изгреди против вере и цркве од 1952. до 1960.

⁹⁴ Српска православна парохија слатинска Црквеном суду Православне епархије бањалучке, Бр.23, 16. јул 1953. године, АСАС, Ф. Изгреди против вере и цркве од 1952. до 1960.

⁹⁵ Извјештај Драгољуба Савића митрополиту дабробосанском Нектарију, бр. 20\53, 30. децембар 1953. године, АСАС, Ф. Изгреди против вере и цркве од 1952. до 1960.

⁹⁶ Црквени суд Захумско-херцеговачке епархије Републичкој вјерској комисији НРБиХ, 19. јун 1951. године, АБиХ, КВП, К. 2, 102\51.

⁹⁷ Записник сједнице Републичке комисије за вјерска питања, 18. јануар 1955. године, АБиХ, КВП, К. 4.

⁹⁸ Исто.

⁹⁹ Извештај епископа бањалучког Василија Светом архијерејском сабору за 1956. годину (без броја), АСАС, 1957, Ф-1, део 2.

као и службеника Исламске вјерске заједнице, амнестирана су 1955. године.¹⁰⁷ Тек 1962. године, изгласан је Закон о амнестији, којим су амнистирани скоро сви преостали свештеници.¹⁰⁸

Било је много покушаја локалних власти да спрече верске манифестације, нарочито оне које је организовала Српска православна црква. Пример оваквог односа државе, било је настојање мостарских власти да онемогуће преношење орната Светог Василија Острошког из Острога у Житомислић. Општинска комисија за вјерска питања у Мостару придала је планираном чину посебан значај, предвиђајући да би он могао да изазове негативне политичке последице, на подручју које је било национално изразито измешано. Оваква аргументација јако је наљутила захумско-херцеговачког епископа Владислава, који је већ раније, због интервенције политичких органа, морао да одустане од намере да у манастиру Житомислић сахрани остатке свештеника и монаха убијених у Другом светском рату. Епископ Владислав изразио је своје незадовољство: „Желио сам макар један манастир, овај у Житомислићима одржати и да му дам и музејски значај. Овај манастир навршава 400 – годишњицу. Прије рата, он је имао реликвије од великог културно историјског значаја, као: Мирослављево јеванђеље, крст св. Саве, скиптар Петра великог и др. То је све развучено или је изгорјело. Хтио бих да макар нешто ту сакупим. Таква реликвија била би

и одејаније св. Василија и ако ми се и то сада забрањује, онда ја немам шта ту више да радим нити могу да више у било чему са вама сарађујем. Гледајући стање наших објеката, мени понекад долази мисао да и овај последњи манастир предам католичкој цркви, која је организованија и снажнија и која би могла да се више о њему брине. Њима свакако недостаје простора за смјештај часних сестара. А какве би тек тада политичке последице биле“ (...).

„Ви се стално бојите да не би доношење комада крпе из Острога повриједило нечија вјерска и национална осјећања! А јесте ли се када питали хоће ли поједине ствари, које се чине другим конфесијама, повриједити осјећања српског народа и православне цркве. Јесте ли се када упитали како се осјећа и епископ када свакодневно гледа оправке објеката ИВЗ, који претстављају симболе ропства, а истовремено пропадају најзначајнији културно – историјски споменици српског народа, који су претстављали симболе слободе. Нашла су се средства да се оправи свака ма и најбезначајнија цамија у Мостару и другим мјестима, свака кула турских тирана, а нису се могла наћи средства да се поправи макар један манастир. Да се пренесе Арсланагића мост опет ће се наћи средства, а манастир Добрићево се мора потопити. Зар може, а да ме не увриједи, када Салко Рајковић (из Завода за заштиту споменика) изјављује како манастир не треба оправљати јер он представља само објекат чисто

¹⁰⁷ Ватиканска пропаганда против Југославије, Савезна комисија за верска питања, 1956. год. АЈ, СКВП, К. 19, 19-237.

¹⁰⁸ Извештај Савезне комисије за верска питања, 25. новембар 1966. године, АБиХ, КВП, К. 1966, III – 21.

вјерског карактера! Јесте ли се када упитали да ли у таквој политици има шовинизма?! Био сам послао податке о извршеним оправкама и градњама вјерских објеката Исламске вјерске заједнице на подручју Херцеговине у периоду послје ослобођења, да се објаве у „Православном гласнику“. Горе је утицано да се то не објављује. Зашто? А ја нисам измислио те податке, само сам их преписао из листа ИВЗ, гдје су објављени.“¹⁰⁹

Поводом преношења орната Светог Василија Острошког, изјаснио се утицајни Крстан Бијељац, дугогодишњи председник Земаљског одбора православних свештеника Народне Републике Босне и Херцеговине, рекавши да ће преношење орната у Житомислић изазвати нежељене последице, па зато треба наговорити игумана манастира Острога да повуче дату сагласност.¹¹⁰ Орнат је, исте 1963. године, ипак постао знаменитост манастира Житомислић, привлачећи велики број верника. Власти Босне и Херцеговине, у првим послератним месецима, толерисале су организовање литија, али су убрзо почеле да их ометају и забрањују. У многим мјестима, храмови су на велике празнике морали да остану затворени, а долазак верника је спречаван организовањем радних акција и јавних радова, што је било нарушавање загарантованих верских слобода. Покушаји свештеника да од локалних органа власти добију дозволу за одржавање литија, најчешће су били неуспешни. Остале су

забележене забране литија на Бадњи дан и на Богојављење у Бањалуци 1948. године, као и случај из исте године, када су „напредни омладинци“ претворили порту цркве у селу Кукуљу, (Србачки срез) у фудбалско игралиште, да би онемогућили богослужење и литију. Сличан случај десио се на Божић исте године, када су омладина села Поточана, у прњаворском крају организовали весеље пред црквом, за време служења божићне литургије. Ови ексцеси поменути су у Меморандуму Светог архијерејског синода, упућеном Јосипу Броз у Титу 29. марта 1949. године; у реаговању на Меморандум, чланови Државне комисије за верска питања у Београду, објаснили су да литије и храмовне славе нису законом забрањене, али се морају унапред пријавити локалним органима власти, које ће проценити да ли је њихово одржавање политички прихватљиво. Чланови Комисије тврдили су, да се на литијама и црквеним зборовима окупља опозиција, која их користи да манифестује своја политичка уверења.¹¹¹ Власти су редовно пратиле да ли су духовна лица и верски службеници гласали на републичким и општинским изборима; из више извештаја сазнајемо да је већина римокатоличких свештеника и бискупа игнорисала своја гласачка права, док је број православних свештеника који су апстинирали, био знатно мањи. Занимљиво је, да су такоређи сви верски службеници Исламске заједнице, редовно гласали на изборима.¹¹² Нема

¹⁰⁹ Информација Републичке комисије за вјерска питања бр. 4, март 1963. године, АБиХ, КВП, К. 30, 324/64.

¹¹⁰ Исто.

¹¹¹ Писмо Државне комисије за верска питања Светом архијерејском синоду бр. 140/49 од 5. јула 1949., АЈ, СКВП, К-1, 1-13.

сумње да је Државна безбедност пратила и прислушкивала епископе и бискупе у Босни и Херцеговини; ангажујући „достављаче“, власт је успела да све до пада комунистичког режима, међу вернике унесе атмосферу опреза и подозривости, јер је причање политичких вицева и певање непримерених песама санкционисано затворским казнама. Са епископима и свештеницима који нису били по вољи властима, редовно су контактирали чланови Републичке комисије за вјерска питања, као и среских и општинских комисија (најчешће у форми „информативних разговора“), настојећи да им наметну идеолошки диктат. Босанско-херцеговачка власт је више него у другим југословенским републикама, надгледала међунационалне односе и препознајући шовинизам у сваком манифестовању националног осећања, строго је кажњавала свако одступање од партијске линије. Уходећи своје грађане, нарочито политичке дисиденте, клирике и вернике најбројнијих верских заједница, Служба државне безбедности Југославије, доживела је парадоксалну судбину да је средином шездесетих година, уништена изнутра, кроз стварање посебних републичких служби безбедности.

Многа свештена лица била су гоњена и осуђена због „злоупотребе вере у политичке сврхе“. Утврђивање „директне злоупотребе“ било је једноставно (радило се о позивима свештеника, упућеним верницима,

да се супротстављају властима), али је било теже идентификовати дела у тзв. „граничним случајевима“, када је одређена активност могла, али није морала да буде злоупотребљена у политичке сврхе. Тешкоћа одређивања ове границе произлазила је из чињенице да није био прецизно дефинисан садржај верских слобода, због чега су најчешће тумачене врло репресивно. У првим послератним годинама, власт је као најчешће видове злоупотребе вере у политичке сврхе наводила: пружање помоћи противницима новог друштвеног система, позиве на отпор верника према државној политици, препоруке верницима да не учествују у раду масовних организација, развијање нетрпељивости према социјализму, поистовећивање верског и националног. У каснијем периоду, према виђењу власти, вера је злоупотребљавана на суптилнији начин: истицањем да су верске заједнице једини заштитници верских слобода и позивима на борбу за верску равноправност, што је држава осуђивала као „клерикализам“. Власт нису биле склоне да случајеве, када су локални органи власти ограничавали верске слободе, прописане Уставом и законима, оквалификују као посебан вид злоупотребе вере у политичке сврхе.¹¹³

Summary. The open persecution of churches and religious communities in the People's Republic of BiH in the early postwar years was the result of ideological beliefs that religion must disappear in a socialist state. Central government undertook various administrative measures against the life of the Church: the interference and the prohibition of worship, the arrest of priests, the destruction of temples, intimidation and imprisonment of believers, the prohibition of religious events and to avoid collecting donations. Many Orthodox priests were convicted on charges of abusing religion for political purposes. Between 1945 and 1953. year, one quarter of priests was prosecuted. Bishop Barnabas, was sentenced to 11 years in prison, and the Metropolitan Nektarios and Bishop Basil were expelled from their dioceses. Serbian Orthodox Church has been accused of non-acceptance of the socialist social system, and disruption of church life was most pronounced in the Banja Luka Diocese. After passing the Law on the legal status of religious communities FPRY, in the year of 1953 the repression of churches and religious communities has been reduced, and most spiritual person detained most numerous confessions, released in the second half of the fifties.

¹¹² Извјештај Републичке комисије за вјерска питања, Бр. 65 – 1\64, 10. фебруар 1964. године, АБиХ, КВП, К. 25, 63\64.

¹¹³ Друштвено – политички положај и правни режим верских заједница у Југославији, стр. 267, 268.